

УДК 378:332.1

В. В. Ржепішевська,
к. е. н., доцент кафедри менеджменту і адміністрування,
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У РЕГІОНАЛЬНІЙ ІННОВАЦІЙНІЙ СИСТЕМІ

У статті визначено роль вищої освіти у розвитку регіональної інноваційної системи. Виявлено проблеми та фактори, що визначають функціонування вищих навчальних закладів в умовах інноваційного розвитку регіонів. Запропоновано орієнтири забезпечення стійкості розвитку вищих навчальних закладів на основі самостійності, відповідальності і саморегулювання.

The article defines the role of higher education in the development of regional innovation system. The problems and the factors that govern the higher education institutions are deduced for innovative regional development. Proposed guidelines to ensure sustainable development of higher education institutions on the basis of independence, responsibility and self-regulation.

Ключові слова: вища освіта, регіональна інноваційна система, вищий навчальний заклад, інноваційний розвиток, глобалізація, конкуренція.

Keywords: higher education, regional innovation system, higher education institutions, innovation development, globalization, competition.

Постановка проблеми. Тенденції розвитку світової економіки переконливо свідчать, що Україна не може мати іншого шляху розвитку, ніж формування економіки, заснованої на знаннях, тобто економіки інноваційного типу. Недооцінка цієї обставини вже в найближчі роки може призвести до того, що Україна буде остаточно витіснена з ринку високотехнологічної продукції, а це в кінцевому підсумку не дозволить підняти до сучасних стандартів рівень життя населення і забезпечити безпеку держави в цілому.

Регіони займають особливе місце в просторовій сфері інноваційної діяльності. З одного боку, вони мають виконувати значну частину роботи з реалізації державної інноваційної політики. З іншого боку, саме регіональний рівень влади зацікавлений в успішному впровадженні інноваційних технологій у виробництво та соціальну сферу. Маючи практичний досвід створення інноваційних структур, сприяння розвитку інноваційного підприємництва та інтеграції освіти і бізнесу, саме фахівці регіонального рівня найбільш близькі до розуміння слабких і сильних сторін системи організаційного і кадрового забезпечення інноваційної діяльності.

Завдання формування інноваційної економіки найбільш повно відображені у проблематиці побудови регіональної інноваційної системи як інтегрованої основи переходу регіонів на інноваційний шлях розвитку. За таких умов усе більш значною стає інноваційна функція вищої освіти. Володіючи унікальним інноваційним потенціалом, вища школа повинна стати рушійною силою переходу країни на інноваційний шлях розвитку, формування інноваційної культури та інноваційного менталітету нації. Тому дослідження процесів удосконалення й інтеграції вузівської науки в регіональну інноваційну систему регіону з метою прискорення його соціально-економічного розвитку є не тільки актуальною необхідністю, але і завданням важливого державного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу інноваційних систем на національному і регіональному рівнях присвячені праці таких дослідників, як К. Задумкін [1], О. Комеліна [2], О. Кузьменко [3], А. Некифоров [4], А. Поручник [5], В. Соловйов [6] та інші, котрі спрямували увагу на визначення поняття інноваційної системи регіону, на функції, що вона виконує, не акцентуючи уваги на окремих її складових, зокрема, на вищих навчальних закладах.

У даний час зростає значимість вивчення теоретичних та практичних аспектів, пов'язаних зі сферою впливу вузівської науки на формування інноваційної економіки регіону. Крім того, відсутній механізм взаємодії вузівських інновацій та господарського середовища регіону, необхідного для прискорення його соціально-економічного розвитку.

Таким чином, актуальність означеної проблеми визначила вибір теми дослідження.

Постановка завдання. Метою роботи є виявлення проблем та факторів, що визначають перспективи функціонування вищих навчальних закладів в умовах глобалізації та інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведення структурної перебудови народного господарства України і становлення регіональної інноваційної системи вимагають активної участі регіонів у впровадженні інноваційних процесів. Під регіональною інноваційною системою (РІС) необхідно розуміти комплекс установ і організацій різних форм власності, що знаходяться на території регіону і здійснюють процеси створення і поширення нових технологій, а також організаційно-правові умови його господарювання, визначені сукупним впливом державної наукової та інноваційної політики, що проводиться на державному рівні, і соціально-економічної політики регіону [1]. Одним із елементів РІС є вищі навчальні заклади – організації, що безпосередньо займаються продукуванням нових знань і проведенням НДДКР.

Процеси, що відбуваються в системі вищої освіти, потребують глибокого аналізу факторів впливу на розвиток ВНЗ в умовах глобалізації. У даний час глобалізаційні процеси охопили всі країни світового співтовариства й стали предметом пильного вивчення. Глобалізація являє собою процес стрімкого формування єдиного загальносвітового фінансово-інформаційного простору на базі нових, переважно комп'ютерних технологій. Характер глобалізаційних наслідків не можна не враховувати. Глобалізація трансформує відносини всередині та між країнами, обумовлюючи формування єдиного ринкового простору.

Реструктуризація світової економіки і створення світових ринків стали головними силами, що визначають розвиток вищої освіти. Головним завданням системи вищої освіти в цих умовах стає забезпечення безперервної підготовки людського ресурсу до рентабельного використання в постійно мінливих умовах формування світового ринкового простору.

Досягнення зазначеної мети обумовлює необхідність розвитку ринкових відносин у сфері вищої освіти, оскільки державне управління залишає мало місця для гнучкості, такої необхідної для ефективного навчання [7]. Все більше ринкові сили починають визначати шляхи розвитку вищої школи, стають каталізатором трансформації традиційної системи надання освіти.

Ринок починає визначати кінцеві цілі, завдання й організацію освіти, витісняючи з цієї сфери державу. Процес отримання та передачі знання переміщується із соціальної сфери у сферу виробництва, перетворюючи ВНЗ в одну з безлічі організацій, що беруть участь у цьому виробництві. ВНЗ починають функціонувати як «постачальники знань». Ті, хто навчається, все частіше розглядаються не як громадяни, що мають право на освіту, а як споживачі освітніх послуг.

Ще однією тенденцією розвитку сучасного суспільства є зниження ролі матеріальних факторів виробництва та підвищення значимості інформації та знань як

основних виробничих ресурсів. Відбувається формування інноваційного суспільства.

Конкурентні переваги країн все менше визначаються багатством фінансів (якщо раніше вони були головним джерелом ринкової сили, то тепер стають лише її наслідком), природних ресурсів або дешевою робочою силою і все більше – технічними й технологічними інноваціями та конкурентним застосуванням знань або тим й іншим в поєднанні. Двигуню сучасного суспільства стає «економіка знань». Здатність генерування, практичного використання і розповсюдження знань, цінностей та ідей, безпосередньо дотичних між собою, стає життєво важливим для економічного розвитку [8].

Знання – це специфічний ресурс людини. Людина починає розглядатися не тільки як функціональний елемент економіки, але і як її найважливіше джерело.

Стає все більш зрозумілим, що реалізація інноваційної стратегії розвитку вимагає більш високого, ніж в індустріальній економіці, рівня розвитку людського потенціалу. Саме від ефективності практичного використання людського потенціалу, від того, яким рівнем підготовки до соціально корисної діяльності вони володіють, і залежать в кінцевому підсумку всі досягнення країни.

Людський ресурс стає новим параметром конкурентоспроможності. Зростання впливу на конкурентоспроможність таких показників, як підвищення якості товарів і послуг, їх диференціація і скорочення життєвого циклу, змушує підприємців розробляти стратегії розвитку, що вирішують питання впровадження принципово нових технологій, типів організації виробництва, управління та підготовки кадрів. Освіта і підготовка кадрів набувають статусу постійних складових ділової стратегії суб'єктів світового та національних ринків. Саме цим можна пояснити пильну увагу, яку приділяють сьогодні країни світу до підвищення ролі освіти.

В умовах інноваційного розвитку змінюється функціональна роль освіти: із транслятора знань і генератора специфічних навичок і вмінь вона перетворюється, по-перше, в безпосереднього виробника знань і, по-друге, в активного учасника процесу трансформації цих знань у нові продукти, технології та послуги. Відповідно, в центр виходить сфера виробництва, передачі та поширення знань, або освіта, що вимагає серйозного перетворення насамперед ВНЗ, бо саме вони перетворюються на ключовий елемент усіх соціальних і економічних процесів, формуючи їх суб'єктів. Вони продукують людський ресурс (або капітал) для управління такою економікою. Тому проблеми управління вищими навчальними закладами набувають особливої актуальності.

Найвища потреба в знаннях як для індивіда, так і для суспільства зумовила різке зростання попиту на отримання вищої освіти. Ця тенденція набула рис масового явища.

Посилення конкуренції серед вищих навчальних закладів обумовлює необхідність активізації зусиль по збереженню своїх позицій на ринку освітніх послуг. Найважливішою умовою успішного і стійкого розвитку ВНЗ стає здатність конкурувати у:

- передбаченні;
- методах і технологіях вирішення проблем;
- генеруванні і селекції бізнес-ідей;
- методах менеджменту та маркетингу;
- забезпеченні ресурсами бізнес-команд та їх ефективному використанні.

Вищі навчальні заклади в існуючому конкурентному середовищі повинні володіти організаційними знаннями, що дозволять їм виробити і застосувати оптимальну стратегію розвитку для підтримання власних переваг.

Незважаючи на позитивні зрушення у розвитку освіти в ході її модернізації, в цій сфері зберігаються численні проблеми, які не дозволяють говорити про те, що вжиті заходи задовольняють суспільство. Серед назрілих проблем сфери освіти слід виділити:

- нерозвиненість безперервної професійної освіти як механізму забезпечення поточних та перспективних потреб суспільства, що динамічно розвивається, й економіки в професійних кадрах необхідної кваліфікації;
- неефективність системи фінансово-економічних механізмів ресурсного забезпечення освітньої діяльності на всіх рівнях освіти;
- відсутність механізмів зосередження ресурсів на найбільш пріоритетних напрямках розвитку освіти;
- недостатня інтеграція освіти і науки;
- низький рівень залучення української освіти у світовий освітній простір.

Система української державної освіти протягом тривалого часу відповідає принципам тоталітарної держави. Освіта підпорядковувалася жорсткій системі централізованого планування. Професійна освіта було націлене на забезпечення запитів виробництва. Управління ВНЗ носило стабільний і передбачуваний характер. Системна трансформація поставила вищі навчальні заклади в принципово нові умови господарювання. Ринковий шлях розвитку суспільства визначив ринковий шлях розвитку ВНЗ. Це змінило основи функціонування системи вищої освіти.

Щоб вижити в існуючих умовах і успішно боротися з різноманітними небезпеками, вищим навчальним закладам необхідно вийти за межі традиційної системи управління. Перед ВНЗ постає завдання виявлення, оцінювання та регулювання конкретних факторів і умов, що впливають на їх розвиток, зваженого структурування параметрів ризику та формування на цій основі ефективної стратегії сталого розвитку.

Вплив значної кількості факторів, у тому числі факторів з випадковими характеристиками, викликає необхідність забезпечення стійкості розвитку ВНЗ. При цьому функціонування ВНЗ не повинно ґрунтуватися на відмові від активної політики розвитку, воно повинно поєднуватися з ринковими технологіями економічного регулювання та управління. Це може бути досягнуто пошуком нової моделі управління вищим навчальним закладом, що мобілізує ресурси на основі саморегулювання.

Висновки з даного дослідження. Таким чином, аналіз проблеми дозволяє стверджувати, що система вищої освіти в регіоні повинна відповідати, по-перше, інтересам тих, хто навчається, які, завершуючи певний рівень підготовки і набуваючи професійну кваліфікацію, гарантовано отримують соціально-матеріальну і професійну захищеність; по-друге, завоюгам кадрової політики як держави, так і регіону.

Основними чинниками, що визначають розвиток і функціонування вищої освіти в регіоні, є:

1. Високий темп регіонального економічного розвитку, який вимагає постійного оновлення інформації й орієнтує вищу освіту на підготовку фахівців, здатних до саморозвитку, зміни усталених стереотипів, зміни своїх професійних, соціальних та освітніх установок.
2. Потреба регіонального виробництва та економіки у фахівцях, професійно підготовлених і соціально мобільних, які мають широкий загальнокультурний кругозір, швидко реагують на світові та регіональні зміни у виробництві.
3. Недостатнє задоволення всіх освітніх потреб населення регіону внаслідок різних соціально-економічних умов.
4. Відсутність у багатьох випускників регіональних вузів внутрішньої мотивації і готовності працювати за фахом в регіоні.
5. Орієнтація регіонів на світовий рівень у гуманістичному, демократичному і правовому аспекті, що вимагає нових методологічних підходів до побудови змісту вищої освіти, при яких відбір змісту, форм і методів освітнього процесу відповідав би багаторівневій системі освіти.

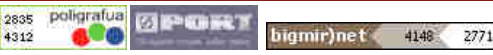
Реалії української економічної дійсності гостро встановлюють завдання щодо підвищення ефективності функціонування ВНЗ. Поширення ринкових відносин на систему вищої професійної освіти розширює ступінь самостійності ВНЗ. Відповідальність за майбутнє переноситься безпосередньо на вищий навчальний заклад. Масштаби і складність проблем, що постають перед ВНЗ, висувають у ряд невідкладних завдань пошук засобів нейтралізації обтяжливих впливів зовнішнього оточення. На даному етапі розвитку стійкість стає ключовим елементом в управлінні ВНЗ.

Література:

1. Задумкин, К.А. Региональная инновационная система: теория и практика формирования / К.А. Задумкин, И.А. Кондаков; под рук. д.э.н., проф. В.А. Ильина. — Вологда: Вологодский научно-координационный центр ЦЭМИ РАН, 2008. — 72 с.
2. Комеліна, О.В. Стратегія трансформації інноваційно-інвестиційного простору України: теорія, методологія і практика: монографія / О.В. Комеліна. — Полтава: ДКС центр, 2010. — 484 с.
3. Кузьменко, О. Особливості національної інноваційної системи України / О. Кузьменко // Схід. — 2006. — №4(76). — С. 53-57.
4. Никифоров, А.Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління: монографія / А.Є. Никифоров. — К.: КНЕУ, 2010. — 420 с.
5. Поручник, А.М. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів / А.М. Поручник, І.В. Брикова // Вісник Київського національного економічного університету, 2006. — С. 134-173.
6. Соловійов, В.П. Інноваційний розвиток регіонів: питання теорії та практики: монографія / В.П. Соловійов, Г.І. Кореяно, В.М. Головаток. — К.: Фенікс, 2008. — 224 с.
7. Цатурян, Э.О. Основные проблемы коммерциализации деятельности вуза на современном этапе / Э.О. Цатурян // Транспортное дело России. — М.: Морские вести России. 2009. — № 12. — С. 46-50.
8. Квасній, Л.Г. Роль економіки знань в інноваційній стратегії суспільного поступу [Електронний ресурс] / Л.Г. Квасній, О.Й. Кравців. — Режим доступу:

http://www.rusnauka.com/27_NPM_2012/Economics/14_116627.doc.htm

Стаття надійшла до редакції 14.03.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"